

درس تاریخ شهر (و شهرنشینی در جهان)

از عهد باستان تا انقلاب صنعتی

۱- شهر در نخستین تمدن‌ها

عصر برنز به بعد

الف: تمدن سند و تمدن مصر

دکتر لادن اعتضادی / دکتر امیر طیبی

دانشگاه جندی شاپور

نیمسال اول ۱۴۰۱-۱۴۰۰

بخش تمدن نیل (مصر)

از مبحث:

۱- شهر در نخستین تمدن‌ها

عصر برنز و دوران تاریخی

دکتر لادن اعتضادی / دکتر امیر طیبی

دانشگاه جندی شاپور

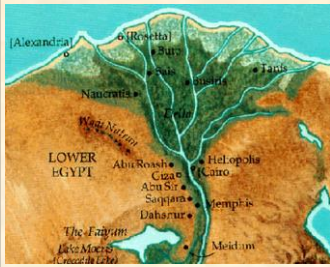
نیمسال اول ۱۴۰۱-۱۴۰۰

جاک تمدن مصر در حوزه مدیترانه

رود نیل پس از طی مسافتی طولانی تر از ۶۰۰۰ کیلومتر از کوهستانهایی در جنوب سرزمین مصر و آفریقای مرکزی به سوی مدیترانه جاری است و نخستین استقرارها در دلتای آن (محل پیوستن رود به دریای مدیترانه) در ۶۰۰۰ سال پیش (هزاره چهارم بعد از میلاد) پدید آمدند.

تمدن مصر کهن‌ترین تمدن حوزه مدیترانه است و پس از آن تمدن‌های فنیقی، و اژه‌ای، کرت و میسن و یونان و روم و نیز تمدن آشور غربی (فلسطین) پدید آمدند.

تمدن مصریا تمدن دره نیل

شهر و شهرنشینی آن

قدمت تمدن مصر با تمدن سند و تمدن میانرودان قابل مقایسه است و این هر سه از جمله تمدن‌های رودخانه‌ای هستند.

تمدن‌های رودخانه‌ای جهان شامل تمدن دره نیل، تمدن میانرودان، تمدن دره سند و تمدن دره رود زرد در چین همه تقریباً همزمان در کمربند خشک زمین که در نیمه هزاره چهارم * پیش از میلاد، آب و هوای مساعد پیدا کرده بود، پدید آمدند.

بنابراین آغاز تمدن مصر در منطقه دلتای نیل به نیمه هزاره چهارم پیش از میلاد می‌رسد. اما سابقه تاریخی آن از ۳۱۰۰ پ.م. روشن است.

در میان تمدن فوق، مصر و میانرودان با اختراع خط از همان هزاره چهارم پ.م. وارد دوران تاریخی شده و نیز دستاوردهای تمدنی شایان توجه‌تری از تمدن سند در بعضی موارد دارند.

* نیمه هزاره چهارم پیش از میلاد یعنی ۳۵۰۰ سال پیش از میلاد مسیح

تاریخ تمدن مصر

از نیمه هزاره چهارم پیش از میلاد (۳۵۰۰ پ.م.) چند صدسال ساکنان مصر در نظام قبیله‌ای بوده و در ۳۱۴۰ پیش از میلاد یک فرمانروا مصر علیا و سفلی را متحد کرد که نامش «منس» بود. به نظر می‌رسد در این زمان هسته‌های تمدنی در مصر شکل گرفته بودند و خط هیروگلیف هم از چند صد سال قبل پدید آمده بوده است.

مصر قدرتمند شامل سه دوره پادشاهی (فرعونی) بوده است

پادشاهی کهن: حدود ۲۶۱۳ تا ۲۱۸۱ پیش از میلاد، (هزاره سوم پ.م.) در کرانه‌های پرآب رود نیل شکوفا شد، پایتخت این دوران «ممفیس» بود. این دوره عصر رونق، ثبات نسبی و حکومت قوی مرکزی بود، دوره‌ای که در آن اهرام بزرگ را ساختند و جامعه‌ی مصر پادشاهان یا فراعنه‌اش را به‌عنوان «خدایان روی زمین» می‌پرستیدند.

پادشاهی میانه: (اول هزاره دوم پ.م.) این دوران همراه با آرامش نسبی کشور و گسترش فعالیت‌های اقتصادی و تجاری بود. فرعون‌های پادشاهی میانه در میان سال‌های ۲۰۴۰ تا ۱۷۸۲ پیش از میلاد و برای نزدیک به ۴۰۰ سال بر مصر فرمانروایی می‌کردند این پادشاهان دو دودمان بزرگ را تشکیل دادند، بیشتر ساخت و سازها و بخصوص بناهای کارناک در زمان ایشان ساخته شد. در آخرین دوران پایتخت «تبس» و نیز آخرین پایتخت «الیشت» بوده است.

پادشاهی نوین: (نیمه دوم هزاره دوم پ.م.) گستره زمانی آن میان سال‌های ۱۵۵۰ تا ۱۳۵۲ پ.م. است. بخش پایانی این دوره با نام دوره رامسسی نیز شناخته می‌شود چراکه یازده فرعون آن نام «رامسس» برخوردار داشتند و پایتخت آن‌ها «تبس» بود. (هزاره اول پ.م. دوران پادشاهی‌های کوتاه مدت و آن دوران زمان غلبه خارجیانی چون سوریایی‌ها، هخامنشی‌ها و یونانی‌ها بر مصر و قرن اول میلادی زمان غلبه روم و نابودی تمدن مصر است.)

عدم وجود شواهد متقن از شهر و شهرنشینی مصریان

تا به امروز از شهرسازی و شهرنشینی مصر باستان اطلاعات چندانی نداریم. گرچه با پیدایش پادشاهی در مصر از ۳۱۴۰ پیش از میلاد می‌توان حدس زد در تمام تاریخ چهارهزارساله مصر باستان «شهر- پایتخت»‌هایی وجود داشته‌اند.

نام پایتخت فراعنه معروف در مدارک کتبی مصریان و یونانیان ذکر شده است. اما از صورت و شکل، ساختار شهری، عناصر شهری و شهرنشینان مصری اطلاعاتی در دست نیست.

به نظر می‌رسد علی‌رغم دستاوردهای تمدنی شایان توجهی که مصریان داشتند به علت توجه بیش از اندازه به دنیای پس از مرگ، حتی فراعنه اهمیت چندانی به ساختن کاخ‌ها و پایتخت‌ها نداشته‌اند.

سندی، از روابط تجاری پیشرفته و وجود شهر-بازار هم در مصر به دست نیامده‌است، در حالی که شواهد تصویری و متن‌های نوشتاری از پیشرفت‌های فنی و تولیدات فراتر از کشاورزی در مصر حکایت می‌کنند.

پیشتر تصور بر آن بود که پیش از ساختن هرم خئوپس (۲۶۰۰ پ.م.)، در مصر شهر نشینی بوجود نیامده بوده است

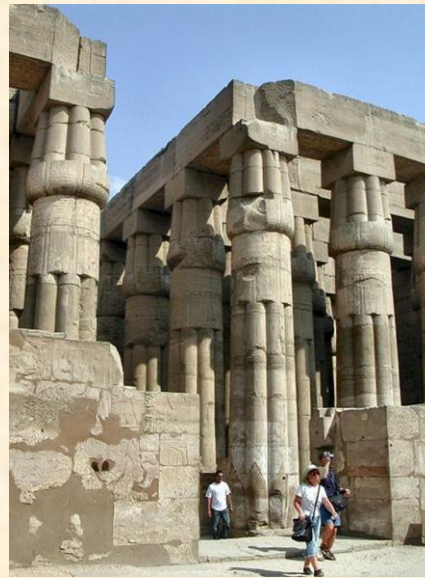
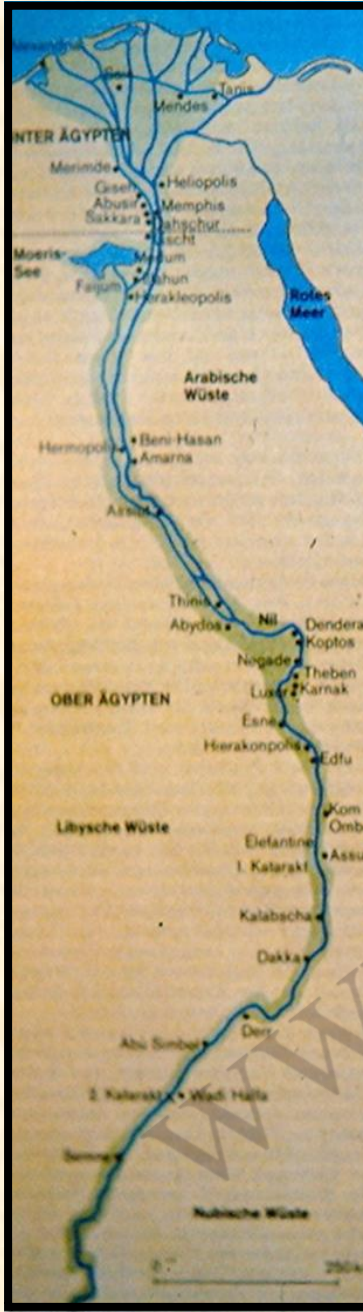
در حالی که آثار تمدنی مصر به هزاره چهارم پیش از میلاد می‌رسد و قدمتی همزمان با بین النهرین دارد و قطعی است که در مصر پیش از اتحاد دو پادشاهی شمالی و جنوبی (در ۳۰۰۰ سال پ.م.) جوامع کشاورزی و قبایل تحت تسلط دو حکومت متمرکز فرعون‌ی در شمال و در جنوب بوده‌اند. پس می‌توان گمان برد که در این دوران حداقل «شهر- پایتخت»هایی در مصر وجود داشته‌اند.

نهایتاً از یافته‌ها چنین به نظر می‌رسد که مجتمع‌های زیستی در مصر باستان در صورت «پایتخت»ها و «روستا»ها بوده‌اند.

تمدن، نخست در
دلتای نیل پدید
آمد و سپس در
طول دره نیل تا
جنوب
کشیده شد.

در دره نیل بیشترین
حجم محوطه‌های
باستانی نسبت
به سایر جهان بدست
آمده

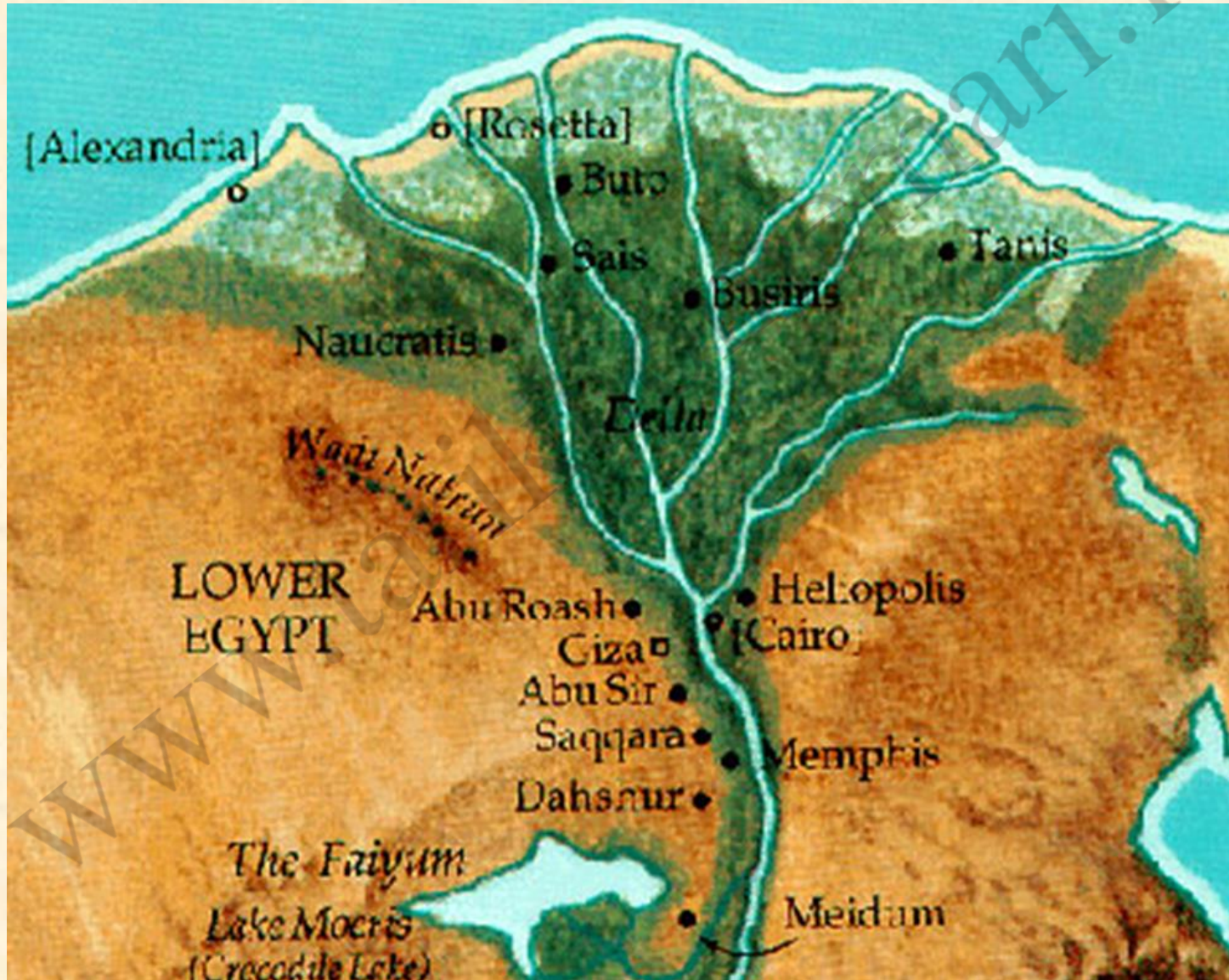
که عمدتاً آثاری مرتبط
با دنیای پس از مرگ
هستند. دستاوردهای
تمدنی مصر در خدمت
مقابر و معابد تدفینی
بودند

تمدنی شش هزار ساله با دستاوردهای
بسیار اما از شهرهایش بی‌خبر هستیم.

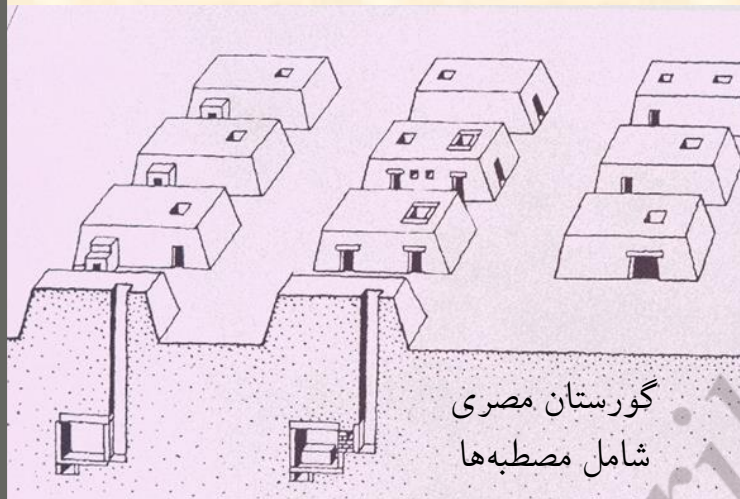

دلتای آبرفتی نیل و پیدایش نخستین تمدن وابسته به کشاورزی در حاشیه جنوب مدیترانه

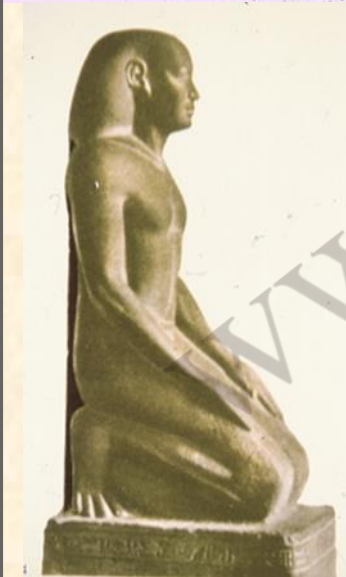

دستاوردهای شاخص تمدن در خدمت دنیاگردگان

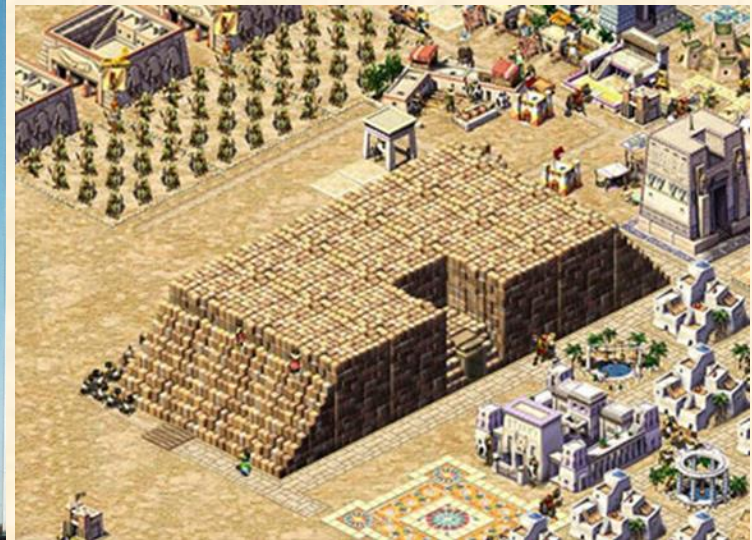
مصطبه‌ها، اهرام و معابد تدفینی تا باغ‌هایی که هدف غایی ساخت آن‌ها، گردش‌های اُخروی صاحب باغ پس از مرگش در آن مکان است، همه در خدمت دنیای پس از مرگ پدید آمدند

مصطبه = سکو
قبرهایی به
صورت خانه
صورت
تکاملی‌اش
هرم است

حتی مجسمه فراغنه
برای داخل
گورشان
ساخته می‌شده است

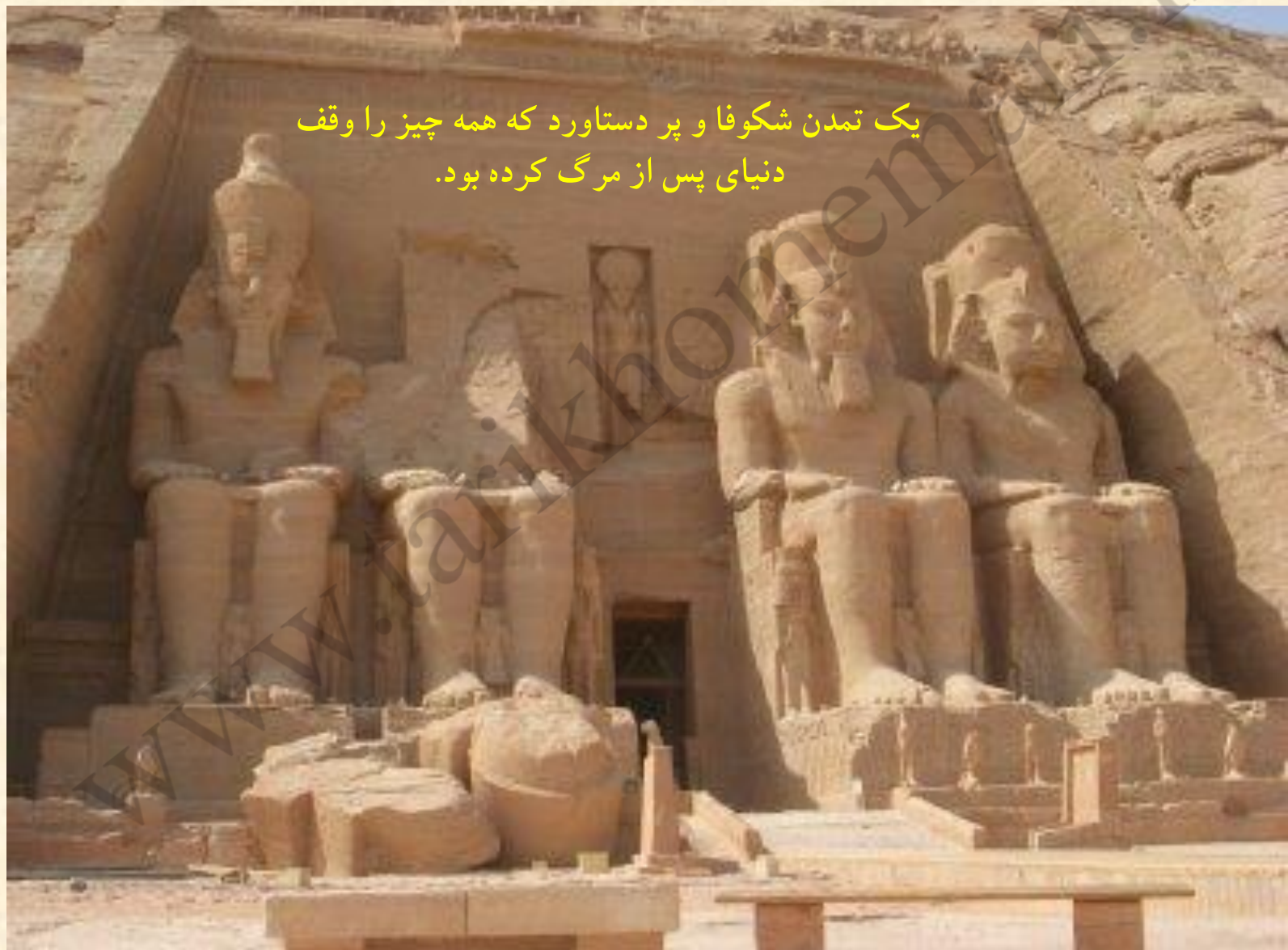
اهرام سه‌گانه در منطقه جیزه (گیزه)، ۲۶۰۰ پ.م.

دستاوردهای تمدنی شایان توجه مصریان چون خط هیروگلیف، نقاشی، مجسمه‌سازی، معماری، هندسه و ریاضیات، نجوم، پزشکی، بافت پارچه‌های کتان نفیس و هنر و علم مومیایی کردن در درجه اول در خدمت مردگان بود.

معبد تدفینی ابوسیمبل یا معبد رامسس دوم

در منطقه آسوان با مجسمه های غول پیکر فرعون و ملکه در محل ورودی، ۱۲۱۳-۱۲۷۹ پادشاهی سوم

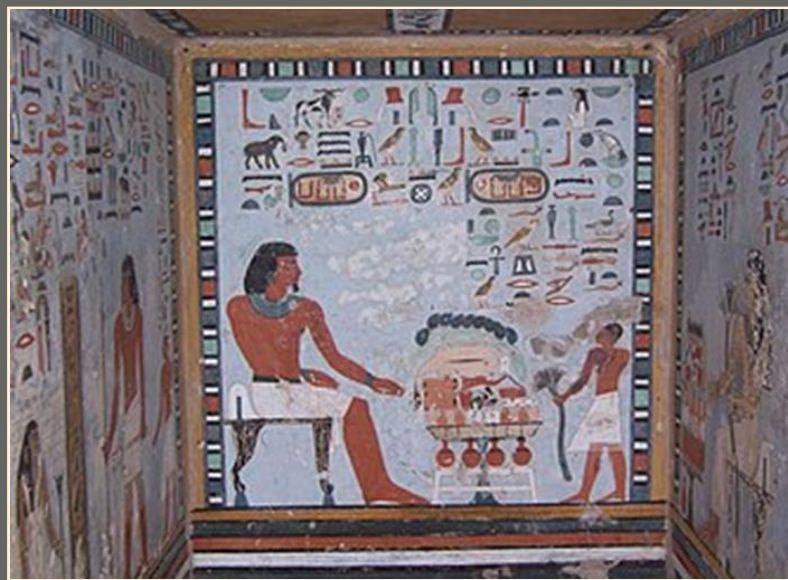

یک تمدن شکوفا و پر دستاورد که همه چیز را وقف
دنیای پس از مرگ کرده بود.

بناهای عظیم با معماری شگفت انگیز و برخوردار از اصول هندسی و ریاضی و نجوم، مملو از نقوش و حجاری‌ها و خط‌نوشته‌های هیروگلیف، همه متعلق به معابد تدفینی و مقابر هستند.

غالب اطلاعات راجع به مصر باستان و نحوه زندگی و حکومت و ... از این نقوش و نوشتارها به دست آمده‌اند.

انواع هنرهای مصری در حد شکوفایی اما در خدمت جهان پس از مرگ بوده‌اند.

هنر و معماری آیینی بسیار پیشرفته

پلان معبد تدفینی رامسس سوم

اطلاعات فراوان ما امروزه از این حجاری‌ها و نقوش و خطوط داخل معابد و مقابر است که اشاره‌ای به شهر و شهرنشینی ندارند.

معماری عظیم، صلب و رعب‌آور با مصالح سنگی و نقوش موضوعی «پیلون» دروازه ورود به محدوده معبد

نیایش خدای خورشید؛
حجاری‌ها نقوش و خطوط هیروگلیف معابد
تدفینی.

ظهور و افول تمدن مصر

سرزمین مصر از ۴۰۰۰ سال پیش از میلاد با دستاوردهای تمدنی - فرهنگی شایانی در گیتی ظاهر شد.

مصر در حدود ۷۰۰ پیش از میلاد مغلوب سوریایی ها و در ۵۳۰ پیش از میلاد تحت سیطره هخامنشیان و در حدود ۳۰۰ پیش از میلاد مغلوب یونانیان شد و در قرن اول پیش از میلاد تحت سلطه امپراتوری روم در آمد

در عین حال باورها و فرهنگ و دانش و دستاوردهای تمدنیش را به اقوام غالب منتقل کرد: بخصوص مصر واسط تمدنی بین میانرودان و یونان بود.

مصر در دوران اسلامی به کلی از سابقه تمدنی و فرهنگی کهنش بریده و تبدیل به یک کشور عربی شد.

در تاریخنامه‌ها فهرست بلند و بالایی از نام‌های شهرهای مصر پیش از اسلام داریم که غالباً این نام‌ها ریشه یونانی و رومی دارند اما بعضاً همان پایتخت‌های باستانی مصر بوده و بسیاری نیز یادگار دوران سلطه یونانیان هستند.

متأسفانه از شهرهای نامبرده هم اطلاعات چندانی باقی نمانده است.

مجتمع‌هاک زیسته و نوع معیشت و حکومت در مصر باستان

مردم مصر عمدتاً در طول سواحل نیل به کشاورزی و یا در نیل به ماهیگیری و شکار پرندگان و باربری توسط قایق‌ها مشغول بودند و در روستاهای همجوار نیل زندگی می‌کردند.

معیشت مصر باستان مبتنی بر کشاورزی بوده است

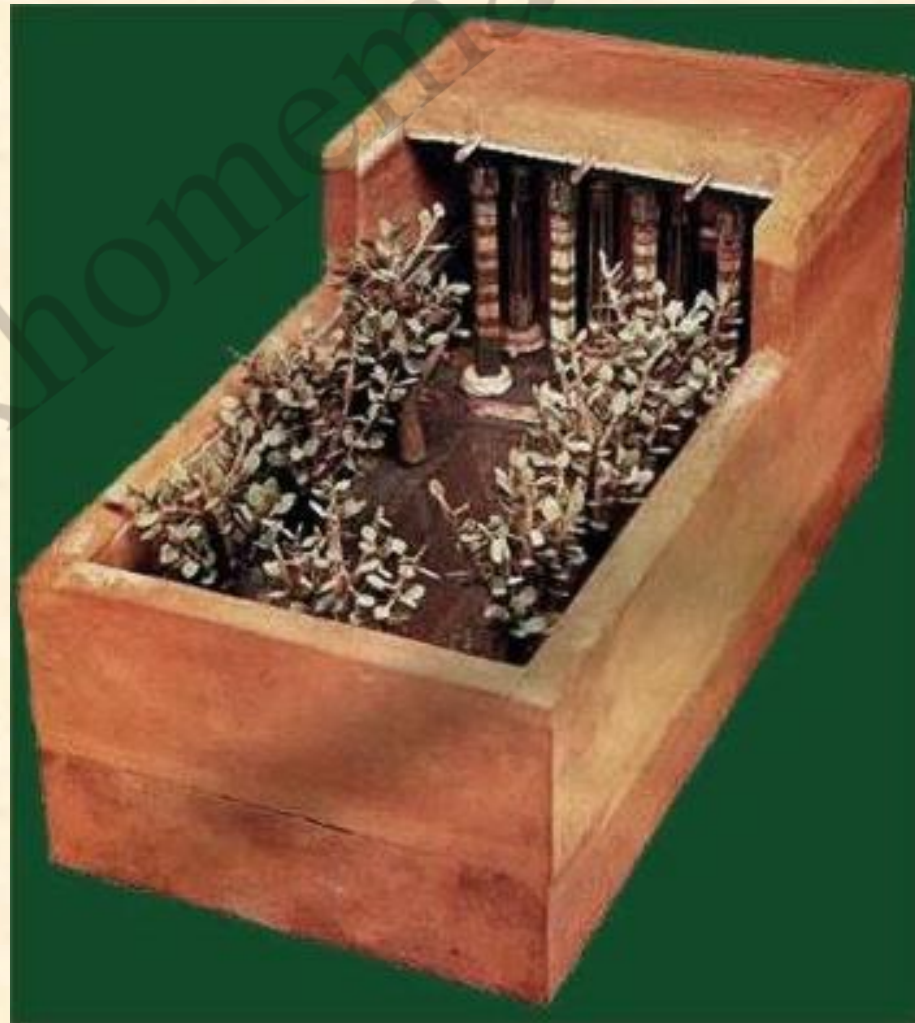
در مصر کشاورزان آزاد، کشاورزان در خدمت معابد و کشاورزان در خدمت فراعنه، زندگی غیر بردگی داشته و در روستاها زندگی می کرده اند.

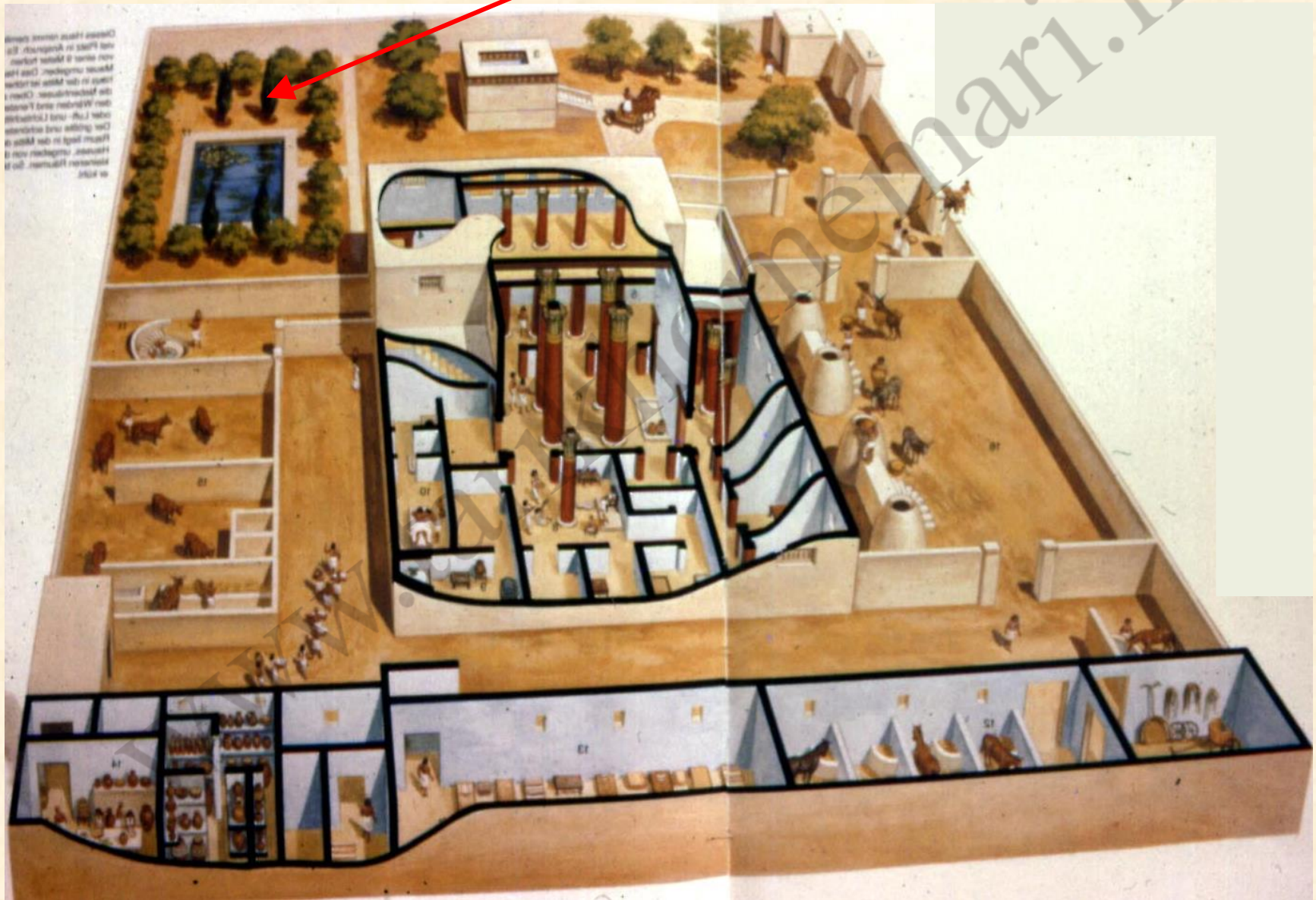
رود نیل به عنوان مادر زندگی بخش، ستایش می شده و نقشی سمبلیک در هنر و معماری داشته است. آبیاری زمین های آبرفتی توسط کانالها از نیل، محصولات فراوانی قابل مبادله و تجارت را تولید می کرده اما مصریان به جد به تجارت روی نیاوردند. کاشت درختان و گیاهان به جز مصارف معیشتی، مصارف دارویی و آیینی هم داشته اند. با این همه پیشرفت کشاورزی و مازاد تولید در مصر، شهرنشینی چنان که مد نظر گوردون چایلد هست، را پدید نیاورد.

خانه‌ها و افراد معمولی (ماکت کشف شده در یک مقبره)

خانه محصور و دارای ایوان، حیاط و درخت و حوض و مصالح آن که حتی برای کاخ فراعنه هم استفاده می‌شده خشت و گل و سقف‌ها تیرپوش و کاهگلی و بسیار ساده بوده‌اند.

بازسازی بنایی از روی پی‌های بدست آمده، به گمان این که یک خانه اشرافی یا کاخ حکومتی در «العمارنه» بوده است. (این مجموعه یک باغ تفریحی - آیینی هم داشته است.)

باغ سازگ مصر یک دستاورد مهم تمدن

نقاشی بجای مانده از یک باغ اشرافی مصری و بازسازی تصویری آن

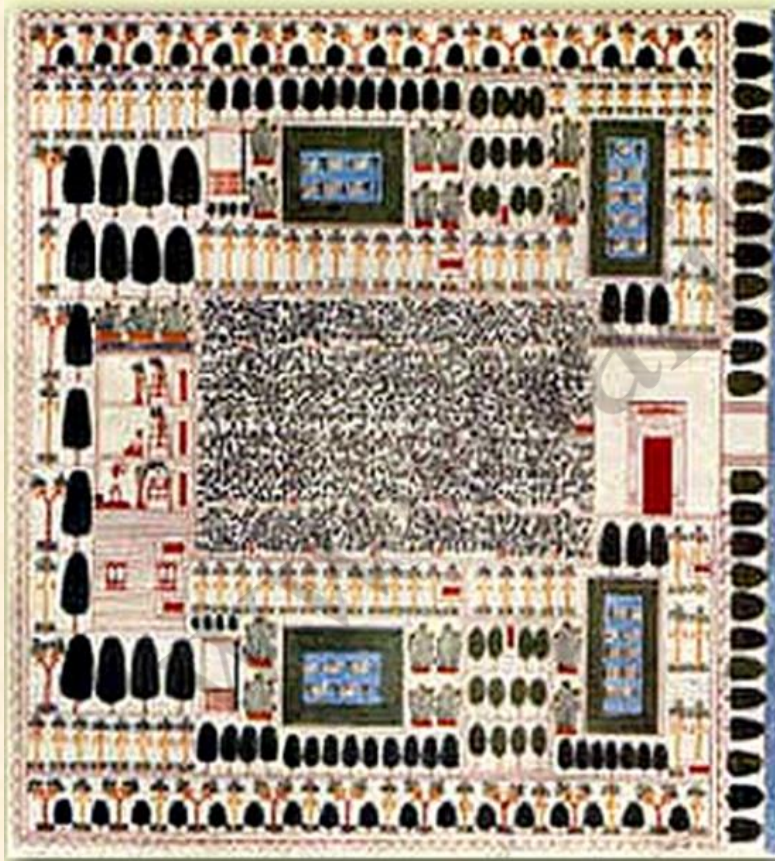
باغ «سنوفر»، نشانه وجود زندگی اشراف غیر روستایی در بیرون شهر است.

باغ سازی مصری از کهن ترین باغ سازی های جهان است که در تمدنی وابسته به کشاورزی شکل گرفته اما

همچون سایر آثار تمدن مصری همزمان جنبه آیینی جدی داشته است.

باغ مصری علاوه بر بهروری از محصولات و تفرجگاه اعیان مصر، هدف غایی از ساختش، خلق مکانی دل انگیز برای گردش روح

پس از مرگ بوده است.

باغ سنوفر

کارگزار فرعون

آمنحوتپ

در ۱۴۰۰ پ.م.

در «تیس»

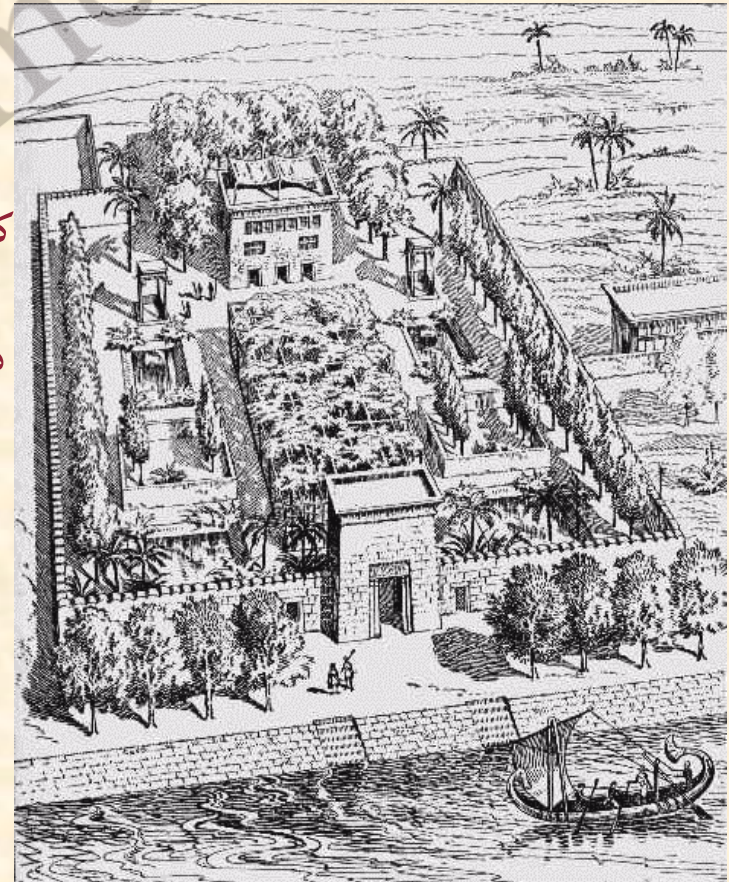
از شکل و

ساختار

«شهر- پایتخت»

تیس آگاهی

نداریم.

نقشه از باغ مصر

باغی اشرافی نشانه‌ای از فرهنگ شهرنشینی، اما از زندگی در شهرها و ساختار شهرها بی‌خبر هستیم

آثار چند نمونه مجتمع زیستی

برخی مجتمع‌های زیستی به مثابه شهر که در حفاری‌های باستانشناسی در مصر یافت شده‌اند

۱- تل العمارنه

۲- کاهون

۱- سایت باستانی «العمارنه»

شواهد حاکی است که یک مجتمع زیستی فصلی کارگری بزرگ در کنار یک مجموعه سلطنتی بوده است.

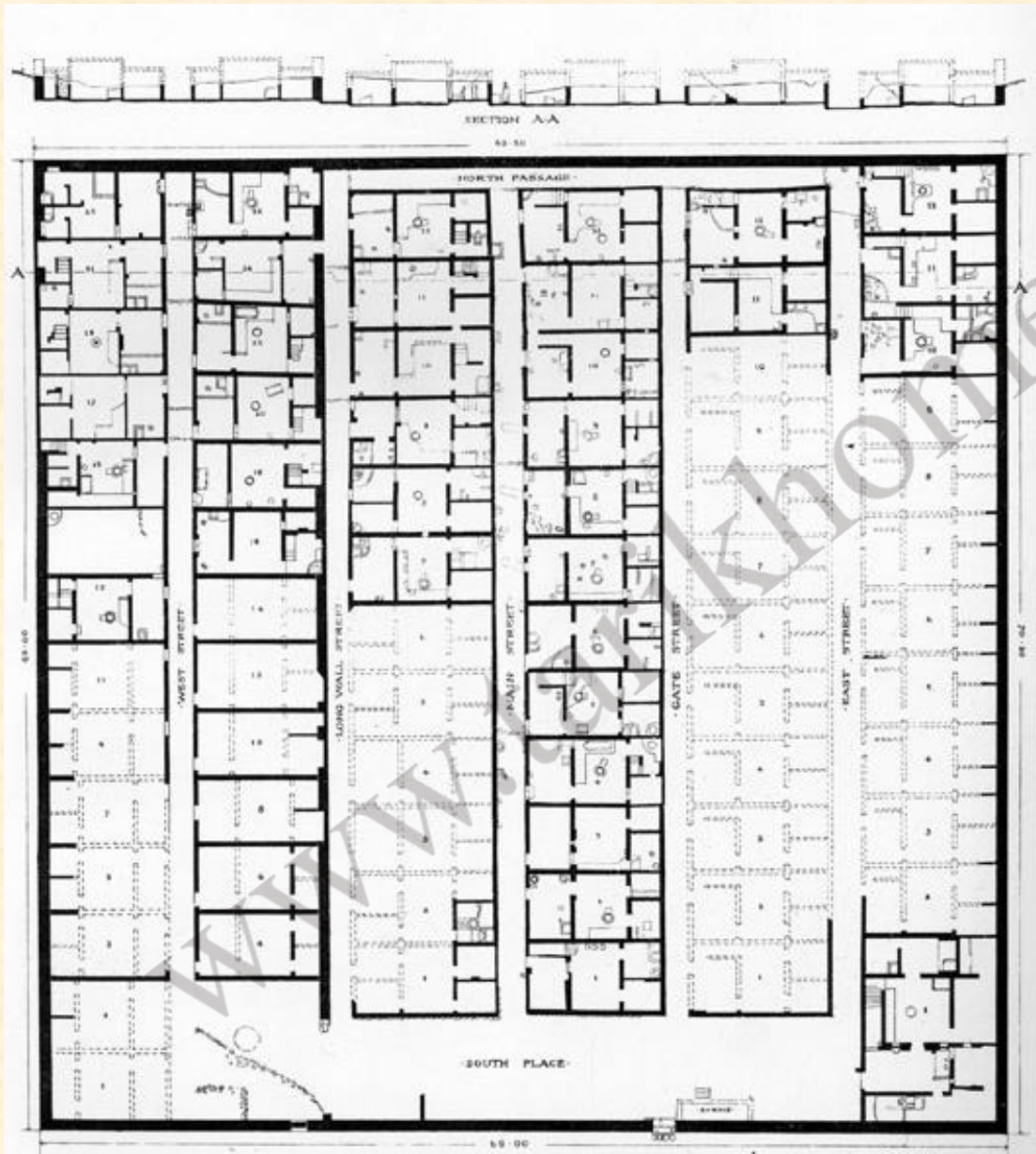
تصور می‌شود، این محوطه یک شهر باستانی شامل محوطه کاخ سلطنتی و برخی مساکن بوده است بخش مهم آن محوطه مربع محصور است که گویا یک شهری کارگری با نقشه از پیش طراحی شده و شطرنجی برای اسکان فصلی کارگران کشاورز برای کارروی معابد یا مقابریا شهری حکومتی بوده است.

۱۳۰۰ پیش از میلاد، دوران بسیار متأخر و زمان پادشاهی سوم

یک نمونهٔ مجتمع زیستی غیر روستایی و نیز غیر شهری به معنای عام آن که تا حدی زندگی در خانه و معماری و مصالح خانه‌ها را روشن می‌کند

نقشهٔ مجتمع مسکونی کارگرک «العمارنه»

ساختار شطرنجی بافت و تیپ بودن خانه‌ها این گمان را تقویت کرده که:

(شاید مجتمع مسکونی برای استقرار کارگران به قصد انجام پروژه‌های بزرگ بوده‌است. چون محوطهٔ عاری از هرگونه تأسیسات شهری است.)

زمان ساخت و افول آن دورهٔ فرعون اِخْناْتون است.

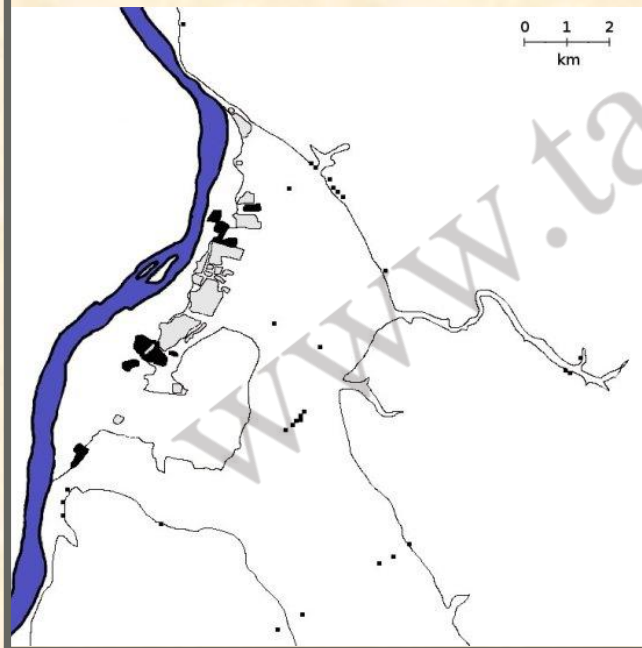
محدوده جغرافیایی العمارنه در ساحل شرقی نیل همجوار با مزارع ساحلی. براساس یافته‌های باستانشناسی بناهای وسیع نشان از کاخ سلطنتی دارند و کل این محدوده یک «پایتخت» تصور شده

محدوده سلطنتی

محدوده سلطنتی

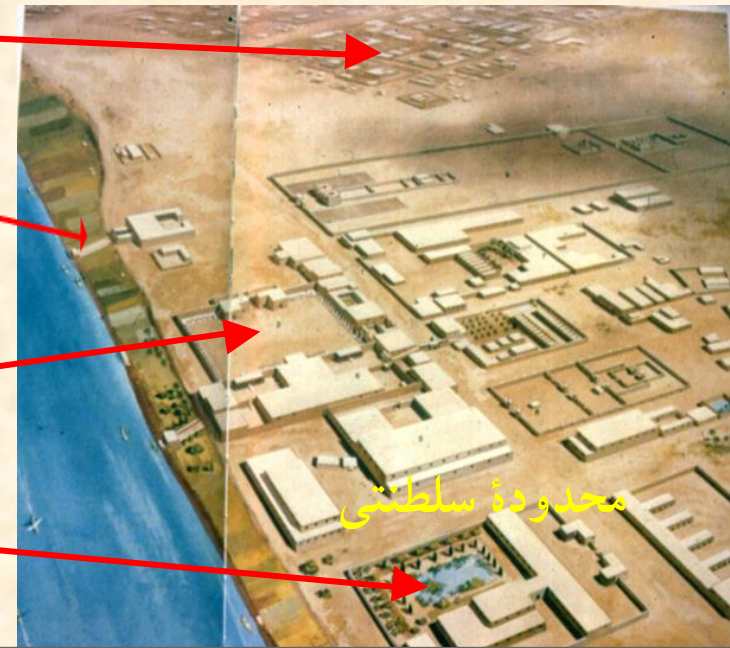

محدوده مربعی و شطرنجی دهکده کارگری.

نوار آبرفتی قابل کشاورزی و باغ‌سازی.

کاخ سلطنتی با دروازه مجلل.

باغی اعیانی یا سلطنتی با دروازه مجلل.

محدوده سلطنتی

عمارنه (العمارنه)

باز سازی تصویری از بخشی از شهر العمارنه، با شبکه مستقیم معابر و خانه‌های دارای مخزن آب و بام‌های مسطح که نشان از تیرپوش بودن سقف‌ها دارد.

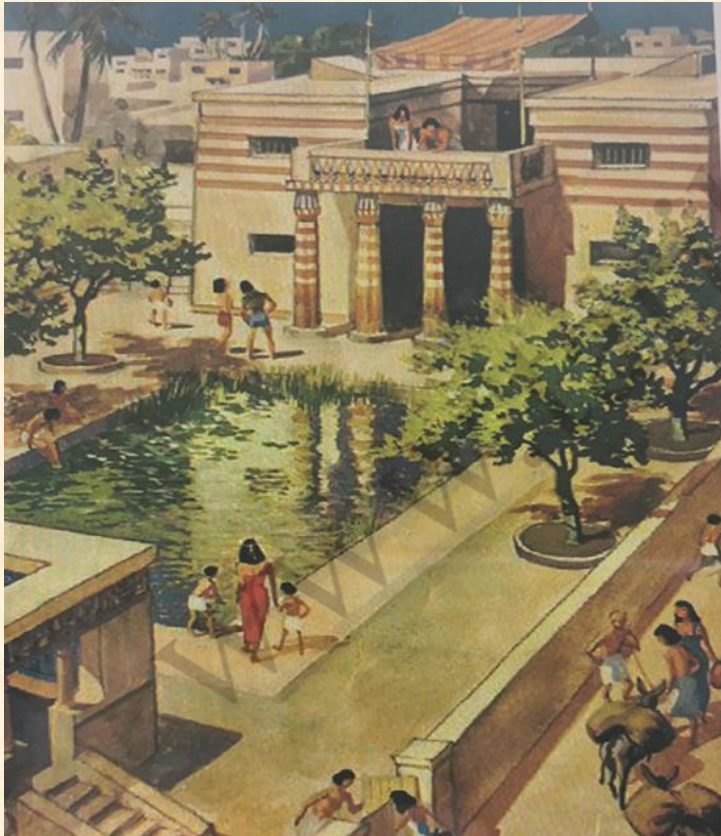

بازسازی تصویری از یک باغ خرد فرعونی با کوشکی در حد سایبان و دروازه‌ای مجلل و رواقهایی در دو طرف، معماری سنگی مصر همه جا، تماماً دارای نقش برجسته‌های رنگی بوده‌است. این گونه بناها نشان از نوعی شهرنشینی دارد که هنوز ناشناخته مانده است.

ترسیم تصویر خانه- باغها براساس منابع مکتوب یا تصویر باستانشناخته نشانه‌هایی از زندگی شهرنشینی در مصر

متأسفانه تصاویر و نوشتار اندکی از حیاط یا باغ‌های خانه‌های معمولی در دسترس است. اما نوشته‌های متعدد در مورد زمین‌های کشاورزی سرسبز اطراف خانه‌ها وجود دارد. این اشارات نشان از خانه‌های روستایی دارد که زیستگاه غالب در مصر بوده‌اند.

بازسازی تصویری العمارنه، مجموعه کاخ و محوطه معبد با رنگ سفید مشخص شده‌اند.
این شهر نسبت به تاریخ مصر نسبتاً متأخر و مربوط به ۱۳۰۰ پ.م. و با مرگ اخناتون در ۱۳۲۳ متروک می‌شود.

بخش مرکزی (سلطنتی) العمارنه

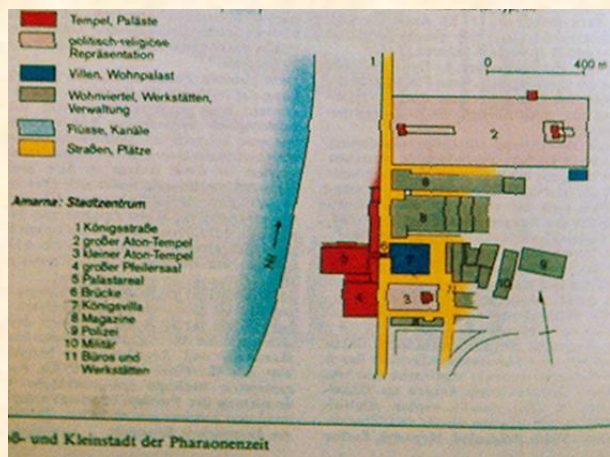

عکس هوایی و
بازسازی
تصویری و
نقشه بخشی
کوچک
مرکزی
(بخش سلطنتی)

PERSPECTIVE SKETCH - PART OF THE CENTRAL CITY

بخش مرکزی
العمارنه مختص
ساختمان‌های
سلطنتی و کاخ
بوده‌است. در
نقشه راست لکه
آبی بخش
سکونت‌ی کاخ
است.

۲- کاهون: مجتمع زیستی کارگری

بخش‌های حفاری شده حاکی از نظام شطرنجی و بناهای یکنواخت است و نظریه شهر کارگری را مطرح می‌کند.

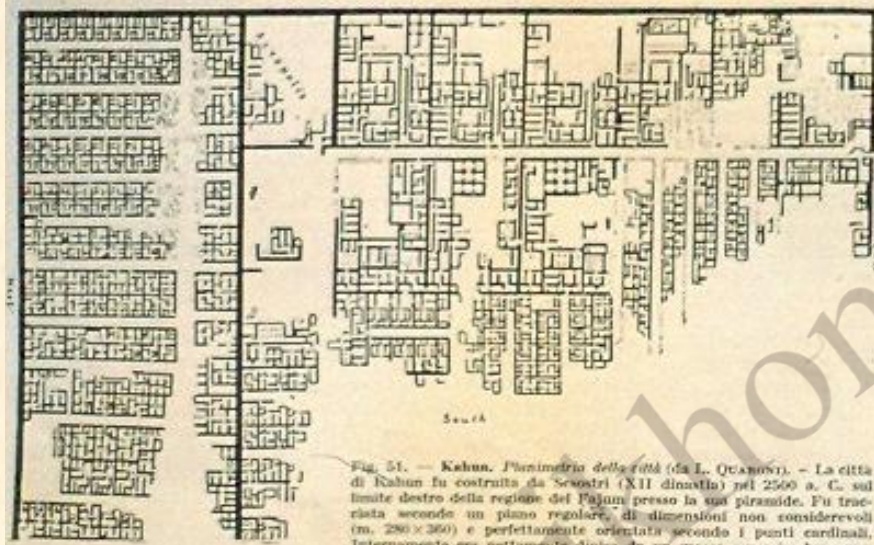

Fig. 51. — Kahun. Planimetria della città (da L. Quenon). — La città di Kahun fu costruita da Senosert (XII dinastia) nel 2500 a. C. sul limite destro della regione del Faiyum presso la sua piramide. Fu tracciata secondo un piano regolare, di dimensioni non considerevoli (m. 280 x 360) e perfettamente orientata secondo i punti cardinali. Internamente era nettamente divisa da un grosso muro in due zone.

La parte orientale, quasi quadrata, comprendeva le case dei soprintendenti e degli addetti ai lavori ed era attraversata da Est ad Ovest da una strada che sfociava in una piazza posta a Sud dell'acropoli. La parte occidentale comprendeva case operaie quasi tutte uguali, disimpegnate da 11 strade parallele e di limitate sezioni, collegate da una strada Nord-Sud più ampia. Sembrava che ogni strada abbia avuto un canale lungo cm. 65 e poco profondo per lo scolo delle acque piovane e di rifiuto (primo esempio di razionalizzazione urbana).

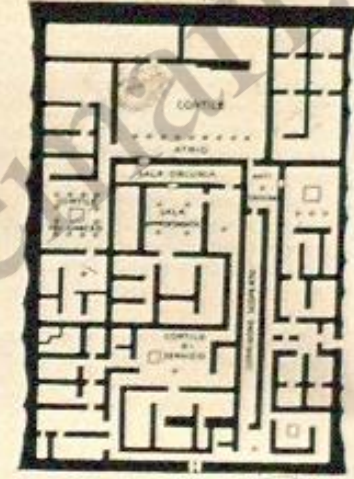
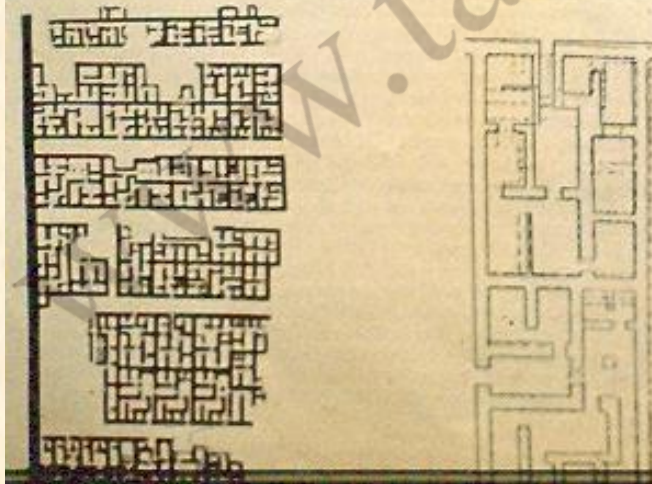

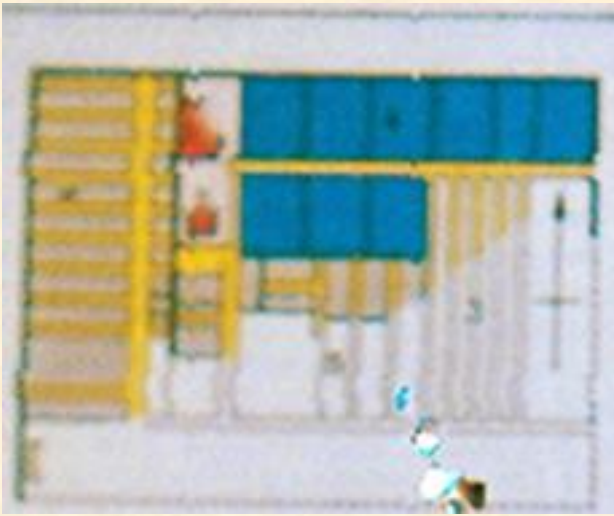
Fig. 52. — Kahun. Pianta della casa adiacente all'acropoli nella parte Nord del settore orientale. (Da Assini).

سندی روی پاپیروس از شهر کاهون

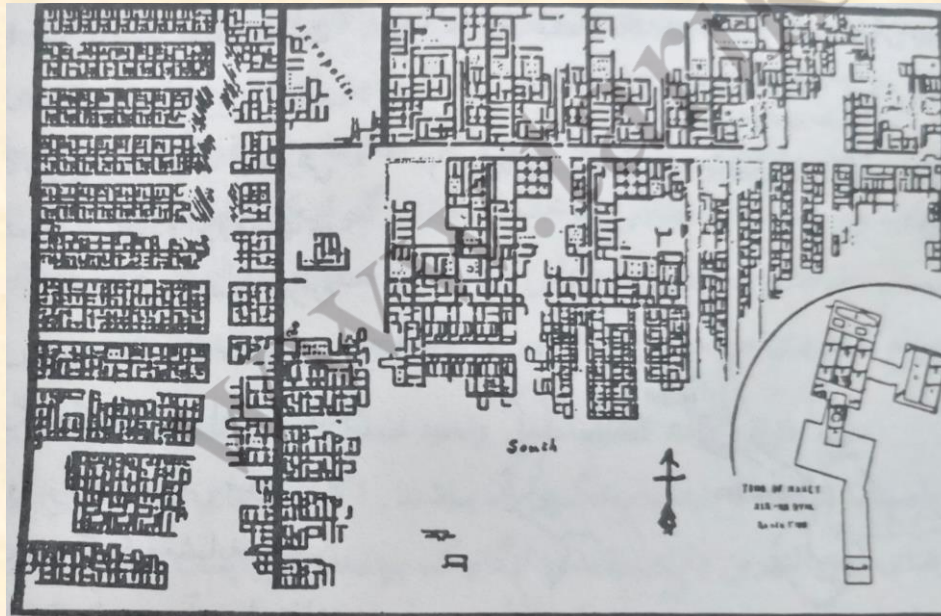
شهر کارگری کاهون:

مجتمع زیستی
با شبکه شطرنجی
در مصر باستان به
تاریخ ۲۶۷۰ پ.م.

بالا: هرم مخروبه سنوسرت دوم در نزدیکی کاهون.
پایین: نقشه موقعیت شهر کاهون در مصر سفلی (شمالی)

کاهون، فاقد تأسیسات شهری معمول و فقط برای اسکان
موقت کارگران ساخت هرم « فرعون سنوسرت دوم » ساخته
شده و پس از آن متروک گردیده است.

۳- شهر - پایتخت در مصر؟

شاید بتوان ادعا کرد که شهر مصری در حد «شهر - پایتخت» هایی بوده که غالباً در طول تاریخ آثارشان از میان رفته است.

یک علت این نبود آثار، عدم توجه فراعنه به ساخت پایتخت‌های مجلل و کاخ‌های عظیم و باشکوه بوده و آن‌ها را با مصالح معمول خشت و گل می‌ساخته‌اند. زیرا تمام همت فراعنه در ساخت و ساز برای مقابر و معابد تدفینی بوده است.

به جز دو شهر کارگری کاهون و شهر سلطنتی - کارگری عمارنه که آثارشان به دست آمده، به نظر می‌رسد مصر مردمی روستا نشین داشته و شهرسازی مهمی به جز دو پایتخت معروف نداشته است. فهرست بلندی از پایتخت‌ها و شهرهایی در مصر هست که عمدتاً متعلق به دوران تسلط یونانیان و سپس رومیان بر مصر است.

مهمترین و قدیمی ترین دو پایتخت اصیل مصری شهرهای «ممفیس» و «تبس» بوده اند که اطلاعات شهرسازی از آن‌ها در دست نیست.

تبس و ممفیس از پایتخت‌های معروف مصر هستند که ساختار شهری آن‌ها را نمی‌شناسیم

Arabic: طيبة **Thebes**

Greek: Θῆβαι, *Thēbai*), known to the ancient Egyptians as **Waset**, was an ancient Egyptian city located along the Nile about 800 kilometers (500 mi) south of the Mediterranean. Its ruins lie within the modern Egyptian city of Luxor. Thebes was the main city of the fourth Upper Egyptian nome (Sceptre nome) and was the capital of Egypt for long periods during the Middle Kingdom and New Kingdom eras. It was close to Nubia and the Eastern Desert, with its valuable mineral resources and trade routes. It was a cult center and the most venerated city during many periods of ancient Egyptian history. The site of Thebes includes areas on both the eastern bank of the Nile, where the temples of Karnak and Luxor stand and where the city was situated; and the western bank, where a necropolis of large private and royal cemeteries and funerary complexes can be found. In 1979, the ruins of ancient Thebes were classified

by UNESCO as a world heritage site.
[wikipedia](https://www.wikipedia.org)

تبس (تبس) قدیمی ترین و دیرپا ترین پایتخت در مصر علیا (جنوبی) بوده که اکنون محوطه آن مدفون در زیر شهر جدید لوکسور است.

نقشه زیر بخش کوچکی را که در حفاری‌ها کشف شده نشان می‌دهد. مهمترین نکته در این بخش بافت شطرنجی آن است. (نشان از محوطه‌ای از پیش طراحی شده دارد.)

تبس مرکز تجاری مهمی در مصر باستان بوده است اما از ساختار شهری و بازار و عناصر آن آگاهی نداریم.

جمع‌بندی:

- تمدن مصر با ۶۰۰۰ سال قدمت و پیدایش دولت و حکومت مرکزی مقتدر فرعون‌ی در حدود ۵۰۰۰ سال پیش مستلزم داشتن پایتخت‌هایی بوده‌است، اما اثر شایان توجهی از شهرها، یا پایتخت‌های مصری برجای نمانده است.
- به دلیل فوق از نظام اجتماعی - فرهنگی شهر مصری و عناصر شهری آن و از ساختار کالبدی شهر (به جز چند مورد استثناء با طرح شطرنجی)، اطلاعی نداریم.
- براساس شواهد تصویری و مکتوب به نظر می‌آید که اکثر مردم مصر کشاورز - ماهیگیر - صیادپرنده و صنعتگران خرده‌پای روستانشین بوده‌اند.
- پیشرفت علوم و فنون در ید قدرت راهبان بوده که نوعی زندگی دیرنشینی داشته‌اند.
- فراغنه در کاخ‌هایی با مصالح معمولی ناپایدار در پایتخت زندگی می‌کردند که ساختار شهری این پایتخت‌ها بر ما نا مکشوف است.
- گفته شده بعضی شهرها مانند تبس و ممفیس پایتخت‌های قدیمی و با عمر طولانی بوده‌اند.
- در مصر تجارت شکل گرفته و گویا تبس از مراکز تجاری بوده است، اما بازارها و سایر عناصر شهری آن کشف نشده‌اند، [شاید باراندازهای کنار نیل محل بازار بوده‌اند].

نتیجه:

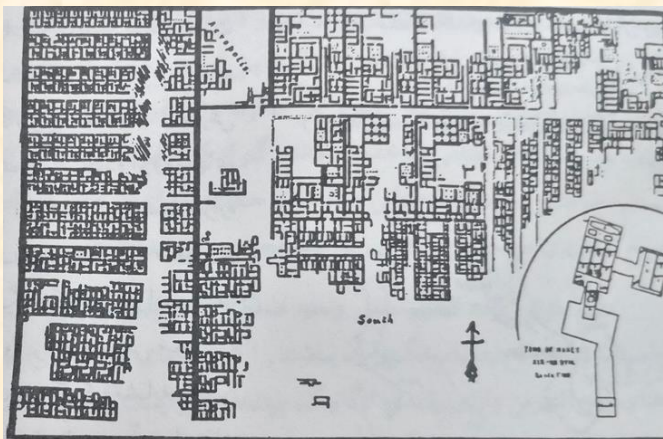
در مصر باستان صورت اصلی شهر و شهر نشینی
« شهر - پایتخت » بوده است.

متأسفانه از ویژگی‌های کالبدی و عناصر و جامعه این پایتخت‌ها اطلاعاتی
در دست نیست.

تنها آثار کشف شده از مجتمع‌های زیستی

کشاورزی، کارگری یا سلطنتی در مصر آثار حفاری یک روستای حصار دار

در مصر، با نظم شطرنجی

درس تاریخ شهر (و شهرنشینی در جهان)

از عهد باستان تا انقلاب صنعتی

دکتر اعتضادی / دکتر طیبی

پایان بخش تمدن شهر در تمدن مصر